

AKO NA TO? DRAMATURGIA PREDNESU NA HVIEZDOSLAVOV KUBÍN

VEKOVÁ SKUPINA

bez vekových obmedzení

LITERÁRNA PREDLOHA

-

MOŽNOSTI VYUŽITIA

Škola (Slovenský jazyk a literatúra)
Dramatický krúžok
Knížnica

CIELE a TÉMY

- výber textu
- špecifiká jednotlivých vekových kategórií
- rozoznávanie literárnej hodnoty
- práca s textom
- rozbor textu a dramaturgické úpravy
- umelecký prednes

POMÔCKY

literatúra, písacie pomôcky

ČAS

Individuálne podľa potreby

USPORIADANIE PRIESTORU

Nevyžaduje sa

AUTORKA METODIKY

Renáta Jurčová / Národné osvetové centrum

PRIEBEH

ŠPECIFIKÁ PREDNESU JEDNOTLIVÝCH KATEGÓRIÍ

I.kategória

krátke detské texty

- žiaci 2. – 4. ročníka základných škôl a žiaci základných umeleckých škôl vo veku 7 – 10 rokov,
- umelecký prednes poézie maximálne 5 minút,
- umelecký prednes prózy maximálne 6 minút.

II.kategória

vzťahy s kamarátmi, rodičmi, rafinovanejšia hra (balady, sociálne príbehy, náročná metafora, dlhšia, epická)

- žiaci 5. – 6. ročníka základných škôl a prímý (1. roč) osemročných gymnázií a žiaci základných umeleckých škôl vo veku 10 – 12 rokov,
- umelecký prednes poézie maximálne 5 minút,
- umelecký prednes prózy maximálne 6 minút.

III. kategória

hľadanie a skúmanie seba, existencia, otázky, vzťahy k opačnému pohlaviu

- žiaci 7. – 9. ročníka základných škôl a sekundy, tercie, kvarty (2. – 4.roč) osemročných gymnázií a žiaci základných umeleckých škôl vo veku 12 – 15 rokov,
- umelecký prednes poézie maximálne 6 minút,
- umelecký prednes prózy maximálne 8 minút.

IV. kategória

kritická reflexia života a reality, sebareflexia, existenciálne, ekologické a morálne problémy ľudstva, občianske témy – takmer všetka hodnotná literatúra

- žiaci 1. – 4. ročníka stredných škôl, 5. – 8. ročníka osemročných a bilingválnych gymnázií a ostatná nevysokoškolská mládež do 19 rokov vrátane,
- umelecký prednes poézie maximálne 8 minút,
- umelecký prednes prózy maximálne 10 minút.

V. kategória

podobné ako pri IV. Kategórii, ale tu je možné už ísť do väčšej a zrelšej hĺbky.

- študenti vysokých škôl bez ohľadu na vek, žiaci 5. – 6. roč. konzervatórií a dospelí od 20 rokov,
- umelecký prednes poézie maximálne 8 minút,
- umelecký prednes prózy maximálne 10 minút.

Výber textu pre umelecký prednes tvorí viac ako polovicu recitátorovho úspechu pri zostavovaní výborného komplexného umeleckého výkonu. Prečo? Je to ako pri základoch domu. Ak máš pevné základy, máš na čom stavať dom. Umelecký prednes väčšinou vzniká dobrovoľne. Pri výbere textu pre svoj prednes sa berie ohľad na primeranosť veku, intelektuálnu a citovú zrelosť. A na to, aby si recitátor (alebo aj jeho pedagóg) dokázal dobre vybrať, je potrebné, aby čítal. Aby postupne zvyšoval svoje nároky na čítanie a zušľachtľoval tak umelecké a ľudské smerovanie svoje, prípadne svojho recitátora.

Pri výbere textu je dobré klásť si čo najviac otázok. Čo ma zaujíma? Čo ma trápi? O čom by som chcel rozprávať? Východiskom je však zamilovanie sa do textu alebo jeho časti. Následne preskúmať všetky jeho roviny a zoznámiť sa s jeho hĺbkou.

CVIČENIE

Napíš úprimné odpovede na otázky: 1. Čo ma trápi? Čo ma zaujíma? O čom by som chcel/a rozprávať? Ako sa v poslednom čase cítiš? Čo ťa literárne vzrušuje? Čo by si chcel/a zažiť? Ber to ako spoveď sám/sama pre seba a úprimnú chvíľku sám/sama so sebou. V ktorej literatúre sa objavujú témy, ktoré ma zaujímajú? Napadá mi nejaký konkrétny text?

Podľa týchto otázok sa nechám priviesť k literatúre, ktorá môže s mojou osobnosťou čo najviac súznieť. Samozrejme, niekedy si človek vyberá intuitívne. Pre niečo sa mu daný text páči. Ale tento výber by chcel byť čo najviac vedomou voľbou. Keď sa rozhodujem, či daný text je vhodný, je potrebné rozlišovať a zamýšľať sa nad tým, čo je umenie a čo je gýč. Pretože v umeleckom prednese je potrebné pracovať s umeleckou literatúrou – s literatúrou, ktorá vzniká na princípe tvorby umeleckého obrazu. Čiže cez zástupný znak reflektuje širšiu podstatu sveta. Ak jeden obraz napríklad opisuje konkrétnu, priamočiaru a jednoznačnú cestu k realite (kde sa recitátori dokážu stotožniť s presnou konkrétnou situáciou a rozumejú jej), druhý obraz zhusťuje informácie do tropiky (metonymie, metafory a symbolu), ktoré informácie asociatívne vrstvia a otvárajú ďalšie roviny, línie, ktoré rozvíjajú predstavivosť, asociácie, nútia recitátora, ale i diváka vnímať dielo v širších súvislostiach a rozširujú vnímanie a poznanie.

„LITERÁRNA HODNOTA“

- pracuje s umeleckým obrazom, rozvíja ho, prináša osobitú atmosféru, tajomstvo a prekvapenia,
- vzniká na základe metaforickosti a symbolickosti textu,
- vyvoláva asociácie
- prináša nové poznanie sveta a života,
- vytvára nový pohľad na svet, život a na človeka,
- používa esteticky sformovaný jazykový štýl,
- za prítomnosťou rozprávača alebo lyrického subjektu cítime subjekt, ktorý sa snaží rozšíriť a prehliť naše vedomie.

Ktosi múdry mi raz povedal, že dobrý text na prvýkrát nepochopíš, je potrebné ho čítať niekoľkokrát. Postupne, počas práce s ním sa ti odlupujú mnohé vrstvy.

LITERÁRNE MÁLO HODNOTNÁ ALEBO NEHODNOTNÁ LITERATÚRA (LITERÁRNY BRAK)

- jednoducho vyvoláva emócie a vytvára jednoduché riešenia situácií a problémov (dojímavé, plačlivé alebo naopak veľmi šťastné scény, happy endy a pod.),
- tvrdo realisticky opisuje rôzne prostredia a typické postavy i príbehy pre ne (rodina, škola, práca, ulica, podsvetie a i.),
- využíva tabuizované témy, prostredia a realisticky až vulgárne ich spracúva,
- často chýba jedinečný, vycibrený jazykový štýl,
- rozprávač je nevýrazný alebo sa sústreďuje na lacné pobavenie či ohúrenie.

ČO CHARAKTERIZUJE DOBRÚ KNIHU, DOBRÝ TEXT NA PREDNES?

- možnosť snívania a spoznávania svetov, ktoré sme dosiaľ nepoznali,
- konkrétny, pútavý príbeh alebo osobité básnické obrazy,
- téma spojená s detstvom alebo problémami dieťaťa, mladého človeka, alebo doteraz neznáma, aj tabuizovaná téma,
- výrazná charakteristika hrdinov alebo osobitosti sveta,
- dynamická kompozícia, nečakané zvraty a prekvapenia,
- tajomstvo, záhady,
- živý, originálny, autentický rozprávačský štýl a jazyk.“ (Čajková, 2013, s. 17)

KDE HĽADAŤ KVALITNÚ LITERATÚRU A NABRAŤ ROZHĽAD?

Vo vydavateľstvách a kníhkupectvách, napr.:

Martinus, Panta Rhei, Artforum, Modrý Peter, Koloman Kertész Bagala, <https://medziknihami.dennikn.sk>, Anasoft litera, Povedka, Poézia, antikvariáty (Banská Štiavnica, Nitra – Kníhkupectvo Pod Vŕškom, Liptovský Mikuláš, Kníhkupectvo Diera do sveta – Liptovský Mikuláš, Slovart, Mladé letá, Buvik, staré Revue svetovej literatúry, Slovenské pohľady, Fragment, Drewo a srd/VLNA, Slovenský spisovateľ, Oman, vydavateľstvo TATRAN, Vydavateľstvo Dixit – vydavateľstvo neobyčajných kníh, BRaK, ASPEKT, Kalligram, Marenčin PT, Zlatý fond denníka Sme a iné.

ČO S ČASTO RECITOVANÝMI TEXTAMI?

Je najjednoduchšie pri výbere si otvoriť google na internete a dať dieťaťu recitovať rýchlo dostupný, často sa opakujúci text. Je možné, že dieťa ho zarecituje s radosťou, že sa bude vedieť do neho „vcítiť“, ale otázka zostáva, či prinesie dieťaťu priestor pre spoznanie niečoho nového, rozšírenie poznania a obohatenie o spoznanie literárneho zážitku v podobe kvalitnej umeleckej literatúry. Prvá vec je vedieť tú hodnotu rozlíšiť a druhá vec je, že ak na text natrafíš veľmi ľahko a rýchlo, ľahko a rýchlo mu rozumieš, väčšinou to nebude dobrá cesta. Väčšinou naň mohlo natrafiť veľa iných pedagógov, či recitátorov. Ak však pristúpime k tomu, že budeme pracovať s často recitovaným textom, ktorý je literárne hodnotný, býva zaujímavý, nový interpretačný pohľad. Keď zrazu objavíme inú interpretačnú rovinu. Takú, ktorú ešte nikto pred nami nepriniesol.

PRÁCA S TEXTOM

Keď už máš vybraný text, je na čase uspôsobiť ho pre potrebnú dĺžku, ale aj dynamiku prednesu. Je potrebné vytvoriť myšlienkovu ucelenú celok (či už príbeh, alebo báseň).

Pri skracovaní textu – prózy i poézie, musíme mať na zreteli cieľ: dynamický myšlienkovu ucelený a štýlovo jednotný tvar. Neskôr si treba hierarchizovať jednotlivé časti textu a nájsť kumulačný bod – ťažiskový, dejovo vypätý a mala by tam byť jedna zápletka.

Recitátorský cieľ vzniká už pred skrtaním textu. Preto najdôležitejšie je zozbierať úvahy, asociácie a dokonale spoznať text a jeho zákutia. Až potom vybrať to, čo chce recitátor svojou interpretáciou vyjadriť, podčiarknuť.

ROZBOR TEXTU / CVIČENIE

Odpovedz si na otázky a vytvor rozbor textu:

Čo vieš o autorovi a jeho tvorbe?

O čom je text? Zdôvodni to na základe podrobného rozboru a cez text.

Cez aké jazykové prostriedky sa autor vyjadruje?

Kde sa v texte vidíš?

Aké sú postavy, rozprávač?

Akú farbu, pocit, pohyb, vnem vidíš, keď rozmýšľaš nad textom?

Aký zážitok zo svojho alebo niekoho iného života ti to pripomína?

S čím v texte súhlasíš, s čím nesúhlasíš?

V akých farbách a tvaroch vidíš text?

Čo sa ti páči, nepáči, čo prijímaš, čo by si zmenil?

Aká predstava, obraz, myšlienka textu ťa najviac oslovuje?

Najpozoruhodnejšia postava/-y, vlastnosti?

Najsilnejší, najzaujímavejší detail alebo moment?

Čo ti text pripomína z tvojho života?

Aký filmový obraz, knihu, pieseň, autora ti text pripomína?

Kde a ako by si sa do textu zaradil ty?

Nakresli obrázok, ktorý by text vyjadroval.

Vymyslite rytmus, pieseň.

Opíš prostredie, v ktorom sa príbeh odohráva a kde sa nachádzaš ty, keď ho vidíš?

Čo je odhalené, čo je zamlčané?

Napíš chronológiu príbehu alebo básne – čo sa presne udeje a ako sa to udeje?

Napíš kompletnú správu o postavách, rozprávačovi v príbehu. Kto to je, čo sa mu práve teraz deje, kde bol predtým, kde je teraz a kam sa hýbe, aký je jeho problém, aké má hodnoty a ako sa na ne v príbehu naráža. Čo chcú jednotlivé postavy a ako je im v tom zabraňované.

Zdôrazni v texte všetky dôležité tvrdenia, ktoré vyjadrujú zápletku a konflikt.

Rozdeľ jednotlivé časti textu – postupnosť príbehu.

Na ktorom mieste má konflikt svoje vyvrcholenie?

Má názov nejaký význam?

Ako rozprávač vyjadruje hlavnú myšlienku?

Aké dlhé vety sú priemerne v texte? A aké typy viet sú použité v texte?

Aké je tempo a rytmus textu? Tempo tvoria dôležité informácie, ktoré posúvajú dej alebo vrstvia obrazy rytmus tvorí emocionálne napätie v jednotlivých častiach textu.

Aká je nálada textu?

Aký štýl textu je to?

Ak rozlíšime umenie od gýča (pričom v rôznom čase a priestore si môžeme odpovedať na túto otázku rozdielne) a vyberieme si text, ktorý má umeleckú hodnotu, môžeme pristúpiť k spoznaniu základu, na ktorom bol vystavaný. Na to, aby sme sa čo najviac vedeli priblížiť autorovmu zmysľaniu, je potrebné pochopiť do čoho možno najväčšej hĺbky uhol, z akého to písal. Pochopiť jeho život, filozofiu a uhly pohľadu, ako sa na daný výtvor pozeral. Treba však myslieť na to, že to nie je úplnou alfou a omegou pri práci na interpretácii textu. Je to len základ, aby sme vedeli, kam až môžeme danú interpretáciu posunúť a či sa nám pri nazeraní na text nestráca jeho základná myšlienka, s ktorou daný text bol vytvorený.

Predpokladom prednesu má byť poznanie zázemia knihy i autora.

Český pedagóg a vedec Otakar Chaloupka rozlišuje tri úrovne čítania:

1. fragmentárne štádium – keď si uvedomujeme len určité časti z textu,
2. naratívne štádium – keď si uvedomujeme následnosti a súvislosti textu,
3. integračné štádium – keď si uvedomujeme text ako celok a najmä jeho zmysel pre náš život.

Recitátor má prejsť všetkými štádiami čítania, umelecký prednes je pokračovaním a vyvrcholením integračného štádia.“ (Čajková, 2013, s.12)

Recitátorova práca nikdy nebude dokončená, len sa prehĺbuje k podstate vnímania literatúry, učí sa a zažíva cez literatúru aj hodnotu poznania. Zároveň si pestuje a formuje čitateľský i recitátorský vkus. Postupné spoznávanie slovenskej i zahraničnej umeleckej literatúry, esejí, i rôznych foriem spracúva z nich zážitky formou osobných záznamov, kresieb, čítania, recitovania, zverejňovania názorov na internet. Pri čítaní sa zamýšľa nad hĺbkou prečítaného.

AKO SKRACOVAŤ TEXT?

Skracovanie textu robíme škrtním. Pri škrtní je dôležité uvedomiť si niekoľko pravidiel, aby sme prednesu a textu zbytočne neublížili. Každý takýto zásah je zásahom do hotového autorovho diela, preto k nemu treba pristupovať citlivo a zodpovedne:

1. celé autorovo dielo (poviedku, román, báseň, resp. zbierku básní a pod.) si upravovateľ prečíta a podriadi dôkladnému čitateľskému a interpretačnému prieskumu;
2. recitátor si ujasní, aký cieľ svojím prednesom sleduje a podľa toho vyberá myšlienky, obrazy, jednotlivé časti prednesu;
3. škrtná tie časti textu, ktoré nie sú pre neho, jeho cieľ a vnímanie poslucháča dôležité;
4. dbá na kompozíciu textu a následného rozprávania či prednesu, t. j. myslí na východisko – čas, priestor, repliku, akciu, z ktorých bude prednes vychádzať – ďalej na rozvíjanie a členenie myšlienok a obrazov a na dokončenie textu a prednesu;
5. text na prednes má predstavovať ucelené, samostatné, autonómne dielo, ktoré je vlastne „dcérskou spoločnosťou“ pôvodného textu. Vychádza z pôvodného textu, ale stáva sa samostatnou jednotkou, ktorá zohľadňuje novú situáciu a podmienky;
6. úprava zohľadňuje časové podmienky vystúpenia.“ (Čajková, 2013, s.25)

CVIČENIE

Čo je v texte najdôležitejšie, bez čoho by text nefungoval. Nesmieme vyškrtnúť.

Kde problém vzniká a ako sa vyvíja.

Rozčleníme si text na jednotlivé časti : U, J, Z

AKO SKLADAŤ TEXT?

Ďalším okruhom textov, ktoré literatúra ponúka najmä v poézii, sú krátke básne, z ktorých si recitátor pripravuje dlhšiu predlohu na prednes.

(Skracovaním, vyberaním a skladaním sa recitátor stáva spolutorcom textu. Preto by si podľa autorského zákona mal od autora pýtať povolenie na narábanie s jeho textom.)

Skladba básní môže vznikáť z rôznych zámerov:

- a) pár básní sa recitátorovi jednoducho páči,
- b) recitátora zaujala tvorba určitého autora,
- c) recitátora zaujala istá téma a pod.

Princípy skladania

Skladanie básní môže byť v prvom prípade intuitívne, ale aj tak je dobré, ak si recitátor vie tvorbu skladby i jej záverečný tvar uvedomiť. Aj pri skladaní takýchto krátkych básní na prednes sú dôležité prvá a posledná básnička.

Prvá báseň je ako zažatie prskavky. Vytvára atmosféru, rozvíri fantáziu... a zvedavosť v poslucháčovi.

Básne sú v tomto prípade ako prskavky, iskričky. Zažiaria a zhasnú, nezávisle jedna od druhej. To je najľahší spôsob.

Na podobnom princípe vzniká na výtvarnej výchove koláž. Prilepíme motúz, papierik, vylišaný kvet, vidličku, čokoľvek, čo nám príde na um. Jednotlivosti medzi sebou nesúvisia, sú rozdielne, až bizarné. Môžu však

– spontánne alebo zámerne – vytvárať aj istý obraz.

MONTÁŽ

má rôzne stupne kvality a náročnosti.

1. Montáž na princípe domina. Jednotlivé básne na seba nadväzujú jedným spoločným prvkom, ktorý sa skrýva v závere jednej a na začiatku druhej básne. Texty tak akoby plynule prechádzali jeden do druhého, viažu sa na jeden obraz, varujú ho. Z predchádzajúcej koláže sa takto viažu básne
2. Montáž na princípe dvoch odlišných obrazov či tém, zo spojenia ktorých vzniká nový spájajúci význam. Ak za predchádzajúce básne pripojíme báseň Zrkadlo mrkadlo, na základe tohto spojenia dostaneme niekoľko asociácií a významov – hlava / človek, ktorý ochutnáva a ochutnávanie si vymýšľa; hlava / človek, ktorý sa pozerá a žmurká na to nevydarené ochutnávanie a pod.
3. Vrstvením významov v horizontálnej i vertikálnej línii dostaneme zložitú montáž – stavbu.
4. Najčastejšie vychádza zo zvolenej témy alebo myšlienky, ku ktorej si vyberáme básne, texty aj od viacerých autorov, ale aj z prítomnosti ďalších obrazov a asociácií v jednotlivých básňach. Jednotiaci myšlienka alebo motív by ich však mal určitým spôsobom spájať a zabezpečovať celistvosť. Táto myšlienka či motív môžu byť zjavné, ale aj skryté.“ (Čajková, 2013, s.32)

Okrem montáže môžeme používať pri skladaní aj princíp koláže. Pri nej pracujeme princípom asociatívneho radenia básní jedného alebo viacerých autorov. To nie je dôležité. Dôležité je, že pri koláži nemusí vznikáť ucelený tvar s pointou, pričom pri montáži vzniká ucelený tvar.

Po dokonalom zvládnutí rozboru, interpretácie, škrtnania, či skladania textu pristupujeme k tvorbe a réžii samotného umeleckého výkonu. Ale to už je ďalšia kapitola.

ĎALŠIE TIPY A INŠPIRÁCIE

POUŽITÁ LITERATÚRA

ČAJKOVÁ, J. 2013. *Ako formovať umelecký prednes*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, ISBN 978-80-8052-491-3

<https://sdu.sk/ZZj5>

GROHOVÁ, E. 2019. *Metodické listy: Prednes ako cesta*. Bratislava: Národné osvetové centrum.

<https://sdu.sk/HAK>

JURČOVÁ, R. 2021. *Metodické listy: Od slova k prednesu*. Bratislava: Národné osvetové centrum

<https://sdu.sk/txUA>

OD SLOVA K PREDNESU

Národné osvetové centrum vydalo metodické listy, kde sa skrátenejším spôsobom dozviete, ako sa vytvára umelecký prednes. Metodické listy si viete prečítať tu:

<https://www.nocka.sk/od-slova-k-prednesu-2/>

<https://www.tvor-ba.sk/2020/vzdelavacia-aktivita/od-slova-k-prednesu/>

HODNOTENIE UMELECKÉHO PREDNESU

Štátny pedagogický ústav v Bratislave v spolupráci s Národným osvetovým centrom v Bratislave pripravili webinár venovaný umeleckému prednesu. Lektorky Mgr. Soňa Pariláková, PhD. a Mgr. art. Renata Jurčová vám počas neho poskytnú základné východiská k tomu, čo všetko je dôležité pri tvorbe a hodnotení umeleckého prednesu. Súčasťou webinára je aj premietanie ukážok prednesov, na ktorých vám budú hodnotenie priamo a prakticky demonštrovať.

Webinár je vhodný pre učiteľov 1. stupňa ZŠ, učiteľov SJL v ZŠ, SŠ, pre učiteľov LDO ZUŠ, prípadne pre všetkých ostatných záujemcov, ktorí sa venujú príprave umeleckého prednesu.

<https://www.youtube.com/watch?v=xsYsbvtv5R8U>

TRI BODKY NA CESTE

instagram @tribodkynaceste

www.tribodkynaceste.com